

УДК 343.136

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-1-9>**Чорний Андрій Михайлович,**

аспірант кафедри кримінального права та процесу,
Західноукраїнський національний університет,
вулиця Львівська, 11, Тернопіль, 46009, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5217-6583>

ВИРІШЕННЯ ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ, ЯКІ ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Дане дослідження розкриває теоретико-практичні аспекти, які перешкоджають досудовому розслідуванню кримінальних проступків. Метою статті є висвітлення та вирішення основних законодавчих колізій, прогалини та недоліків інституту кримінальних проступків та дізнання.

У статті представлено результати дослідження інституту кримінальних проступків та дізнання, на основі яких здійснено аналітичний та критичний аналіз усіх недоліків, прогалини та колізії діючого законодавства.

Надано комплексні та обґрунтовані висновки, пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення чинного кримінально-процесуального законодавства України, зокрема внесення законодавчих змін і доповнень до чинного Кримінального процесуального кодексу (КПК) України.

Наголошено на відсутності у Конституції України такої юридичної категорії, як «кримінальний проступок».

Запропоновано уникати у штатних розписах працівників поліції таких посад як «інспектор відділу дізнання», «інспектор сектору дізнання», «дільничний офіцер дізнання» тощо.

Обґрунтовано необхідність прийняття проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України в частині удосконалення здійснення досудового розслідування та судового провадження щодо кримінальних проступків» № 6481 від 28.12.2021р. яким пропонується відповідні статті (частини статей) КПК після слова «слідчий» доповнити словом «дознавач».

Акцентовано увагу на відсутність у чинному законодавстві механізму стягнення із засудженого процесуальних витрат на реєстрацію та проведення, слідчих (розшукових) дій, залучення оперативних підрозділів, у тому числі витрати на розшук підозрюваного який переховується від органів досудового розслідування та/або суду під час кримінального провадження.

Проведене дослідження дає змогу дійти висновків, що висвітлення основних законодавчих колізій, прогалини та недоліків інституту кримінальних проступків та дізнання, є першим кроком до розроблення пропозицій та рекомендацій, що сприятимуть їх вирішенню.

Ключові слова: дізнання, дознавач, кримінальний проступок, кримінальний процес, кримінальне провадження, досудове розслідування.

Chorny Andrii. Solution of theoretical and practical aspects that hinder the pre-judicial investigation of criminal misdemeanor

This study reveals the theoretical and practical aspects that hinder the pretrial investigation of criminal misdemeanors. The purpose of the article is to highlight and resolve the main legislative conflicts, gaps and shortcomings of the institution of criminal misdemeanors and inquiries.

The article presents the results of the research of the Institute of Criminal Misdemeanors and Inquiry, based on which an analytical and critical analysis of all shortcomings, gaps and conflicts of the current legislation was carried out.

Comprehensive and substantiated conclusions, proposals and recommendations regarding the improvement of the current criminal procedural legislation of Ukraine, in particular the introduction of legislative changes and additions to the current Criminal Procedure Code of Ukraine, were provided.

The absence of such a legal category as "criminal misdemeanor" in the Constitution of Ukraine was emphasized.

It is proposed to avoid such positions as "inspector of the inquiry department", "inspector of the inquiry sector", "district inquiry officer", etc. in the staff lists of police officers.

The need to adopt the draft Law "On Amendments to the Criminal Procedure Code of Ukraine in terms of improving pre-trial investigation and court proceedings regarding criminal misdemeanors" No. 6481 dated

12.28.2021 is substantiated. which proposes to add the word "investigator" after the word "investigator" to the relevant articles (parts of articles) of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Attention is focused on the lack of a mechanism in the current legislation for the recovery of procedural costs from the convicted person for registration and conduct, investigative (search) actions, the involvement of operative units, including the costs of searching for a suspect who is hiding from pre-trial investigation authorities and/or the court during criminal proceedings.

The conducted research makes it possible to come to the conclusion that highlighting the main legislative conflicts, gaps and shortcomings of the institution of criminal misdemeanors and investigation is the first step towards the development of proposals and recommendations that will contribute to their resolution.

Key words: inquiry, inquiring officer, criminal misdemeanor, criminal process, criminal proceedings, pre-trial investigation.

Вступ. Встановлення усіх законодавчих колізій, прогалини та недоліків інституту кримінальних проступків та дізнання, має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дозволить надати комплексні висновки, пропозиції та рекомендації щодо їх подальшого усунення.

Вперше поняття «кримінального проступку» згадано у концепції реформування кримінальної юстиції, що була схвалена рішенням Ради національної безпеки та оборони України від 15.02.2008р. «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів» та затверджена Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008. Однак дана концепція реформування не враховує необхідність внесення такої юридичної категорія, як «кримінальний проступок» до Конституцію України.

У 2020 році таку категорію, як «злочин», імплементовано до одного із видів кримінального правопорушення, виділивши поряд зі злочинами таку категорію, як «кримінальний проступок». Наразі у Конституції України використовується термінологія єдиного кримінального правопорушення у формі злочину.

Метою статті є висвітлення та вирішення основних законодавчих колізій, прогалини та недоліків інституту кримінальних проступків та дізнання.

Матеріали та метод методологічну основу дослідження склали загальнонаукові наукові методи пізнання, метод юридичного аналізу, порівняльно-правовий метод та формально-логічний метод, які застосовано при розробленні пропозицій щодо внесення законодавчих змін і доповнень до чинного КПК України.

Результати. Однією із головних та фундаментальних прогалин запровадження

інституту кримінальних проступків є відсутність у положеннях Конституції України такої юридичної категорії як «кримінальний проступок».

У статтях 29, 30, 31, 34, 39, 60, 62, 76, 92, 111, 126, 149, 149-1 Конституції України термін «злочин» та похідні від нього (злочину, злочинам, злочинами, злочинів, злочинні, злочинного, злочинністю) необхідно замінити на розширений термін «кримінальне правопорушення» у відповідних відмінках.

Аналогічних змін потребують також інші нормативно-правові акти де використовувалось поняття «злочин» до 01.07.2020 року. Наприклад ч. 3 ст. 311 Цивільного кодексу України яка дублює положення ст. 30 Конституції України.

Слід зазначити що у деяких нормативно-правових актах поняття «злочин» ще не замінено на поняття «кримінальні правопорушення», таким чином є незрозумілим чи мова йде про усі форми кримінальних правопорушень, включаючи кримінальні проступки, чи тільки про окрему форму – злочини.

Згідно п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України виключно законами України визначається організація і діяльність органів досудового розслідування (дізнання і слідства). У той же час таку галузь регулює положення про організацію діяльності підрозділів дізнання органів Національної поліції України затверджене наказом Міністерства внутрішніх справ від 20.05.2020р. № 405, що не відповідає приписам п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України [1].

Організація і діяльність дізнання і слідства Національної поліції України повинна регулюватись законом України «Про Національну поліцію» а не підзаконними нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ.

Національна поліція наразі є єдиним правоохоронним органом, який має у своїй структурі підрозділи дізнання та посаду дізнавача.

У зв'язку з чим дефініцію терміну «дізнавач» (п. 4-1 ч. 1 ст. 3 КПК) слід скорегувати «дізнавач – службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції». А ч. 3 ст. 38 КПК викласти у наступній редакції:

«Дізнання здійснюються:

1) підрозділи дізнання Національної поліції;

2) слідчі підрозділи:

а) Служби безпеки України;

б) Державного бюро розслідувань;

3) підрозділи детективів:

а) Національного антикорупційного бюро України;

б) Бюро економічної безпеки України».

Згідно ч. 1 ст. 214 КПК Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування, а дізнавач – керівником органу дізнання, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівником органу досудового розслідування [2].

Дізнання мають здійснювати службові особи уповноважені на те посадою а не окремим наказом чи розпорядженням керівника органу досудового розслідування.

Необхідно встановити вичерпне коло службових осіб уповноважених розслідувати кримінальні проступки. В органах Національної поліції – особи які займають посади «дізнавач» та «старший дізнавач», в інших правоохоронних органах – особи які займають посади «слідчий» та «детектив». Слідчі органів Національної поліції повинні розслідувати виключно злочини.

Дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого, проте окремі прокурори та судді не підтримують деякі клопотання дізнавачів мотивуючи це тим що таким правом наділені лише слідчі.

У штатних розписах працівників слід уникати таких посад як «інспектор відділу дізнання», «інспектор сектору дізнання», «дільничний офіцер дізнання» тощо. Невідповідність назви посади, створює зайві перешкоди у роботі дізнавачів.

Дізнавач зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються в письмовій формі, однак наразі не передбачена відповідальність дізнавача за невиконання таких вказівок та доручень. Відповідно ч. 3 ст. 40-1 КПК слід доповнити «Невиконання дізнавачем законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому цим Кодексом, тягне за собою передбачену законом відповідальність».

Такий учасник кримінального провадження як «дізнавач» недостатньо інтегрований у кримінально процесуальне законодавство. Дізнавач при здійсненні дізнання наділяється повноваженнями слідчого, однак лише в деяких статтях КПК вказується «слідчий, дізнавач...» у той час у інших тільки слідчий. За такого неоднакового підходу незрозуміло чи у статтях які визначають права і обов'язки мова йде лише про слідчого чи про слідчого та дізнавача.

Так до прикладу, у ст. 216 КПК не згадується такий учасник кримінального провадження як «Дізнавач», за такого законодавчого підходу досудове розслідування проводять лише «Слідчі» та «Детективи».

Дізнавач не має права брати участь у кримінальному провадженні якщо він брав участь у цьому ж кримінальному провадженні як адвокат, натомість КПК не забороняє брати участь адвокату у кримінальному провадженні, якщо така особа брала участь у цьому ж кримінальному провадженні як дізнавач.

Наразі лише у деяких статтях КПК, які визначають права та обов'язки, вказується «слідчий, дізнавач» у той час як у більшості статей лише слідчий.

Для усунення вказаних недоліків необхідно прийняти техніко-юридичні правки запропоновані проектом Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України в частині удосконалення здійснення досудового розслідування та судового провадження щодо кримінальних проступків» № 6481 від 28.12.2021р. якими пропонується відповідні статті (частини статей) КПК після слова «слідчий» доповнити словом «дізнавач».

У ст. 214 КПК використовується терміни «медичне освідування» та «особистий огляд»

у той час як у ст. 241 та 298-3 КПК поняття «освідування особи» та «особистий обшук» що потребує термінологічного уточнення.

У КПК відсутній строк який надається для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку. Керуючись ч. 1 ст. 214 КПК вважаємо, що для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку надається не більше 24 годин з моменту виявлення обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального проступку.

У ст. 298-1 КПК не передбачено показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функцію звукозапису (аудіо запису).

Щодо доцільності існування статті 298-2 КПК «Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок».

Стаття 298-2 КПК не є самостійною нормою, адже вона одразу відсилає до ч. 1 ст. 208 КПК, яка регламентує випадки затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, як на ті самі підстави затримання особи, яка вчинила кримінальний проступок, за який позбавлення волі не передбачено.

Слід зазначити, що раніше КПК 1960 року розмежовував затримання органом дізнання та затримання слідчим, з прийняттям КПК 2012 року затримання здійснюється уповноваженою службовою особою, однак ст. 208 КПК ніколи не передбачала затримання без ухвали слідчого судді, суду за вчинення злочинів невеликої тяжкості а сьогодні – кримінальних проступків.

Затримання особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення без ухвали слідчого судді, суду повинно здійснюватися за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею кримінального правопорушення, або якщо є необхідним запобігти вчиненню нею кримінального правопорушення чи втечі особи одразу після його вчинення.

Статтю 298-2 КПК «Затримання уповноваженою службовою особою особи, яка вчинила кримінальний проступок» слід виключити, натомість доповнити статтю 208 КПК «Затримання уповноваженою службовою особою» частиною 2-2:

«Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати

особу, підозрювану у вчиненні кримінального проступку за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею кримінального проступку, або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею кримінального проступку чи її втечі після його вчинення»

Провідний фахівець інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук Кравченко Наталія Станіславівна акцентує увагу на тому що законодавець нічого не зазначив про відшкодування (компенсації) шкоди у провадженнях щодо кримінальних проступків.

Проте це є дуже важливим та актуальним питанням, оскільки наслідками кримінальних правопорушень визнаються не лише втрати фізичного та психологічного характеру, а й завдання матеріальних збитків. Тому необхідно визначити, якою має бути процедура відшкодування (компенсації) шкоди у провадженнях щодо кримінальних проступків: на загальних підставах (відповідно до статей 127–129 Кримінального процесуального кодексу України чи у спрощеному порядку (відповідно до того, що розслідування кримінальних проступків буде проводитися у формі дізнання зі спрощенням процедури, включаючи скорочені строки – не більше 72 годин з моменту повідомлення особі про підозру чи затримання, або в інших випадках на строк – до одного місяця) [3, с. 68].

У свою чергу ми акцентуємо увагу на відсутність у чинному законодавстві механізму стягнення із засудженого процесуальних витрат на реєстрацію та проведення, слідчих (розшукових) дій, залучення оперативних підрозділів, у тому числі витрати на розшук підозрюваного який переховується від органів досудового розслідування та/або суду під час кримінального провадження.

Наразі відсутність такого механізму, покладає компенсацію даних процесуальних витрат не на засудженого а на платників податків.

Такий підхід є вкрай несправедливий і слугує одним із факторів обмежених фінансових можливостей при досудовому розслідуванні, який зокрема виражається заборонаю проведення необхідних негласних слідчих (розшукових) дій у дізнанні.

Слід відмітити негативну практику коли заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, що вказують на вчинення кримінального правопорушення, розцінюються уповноваженою службовою особою правоохоронного органу, як прості звернення громадян, відповідно вони реєструється до журналу єдиного обліку вхідної кореспонденції, та розглядаються згідно ЗУ «Про звернення громадян» без внесення відомостей до ЄРДР в порядку ст. 214 КПК.

Водночас в контексті розгляду і вирішення звернень громадян які надходять у зв'язку із проведенням дізнання, належить чітко розмежовувати звернення процесуального та позапроцесуального характеру, оскільки залежно від цього передбачено різний механізм реагування на них (зважаючи звісно на те, що на загальних підставах будь-яке оформлене відповідно до чинного законодавства звернення громадянина має бути вирішено) [4, с. 99].

Висновки. Правове регулювання запровадженого інституту кримінальних проступків

та відновленого інституту дізнання далеке від ідеалу та містить ряд фундаментальних недоліків, саме тому необхідні подальші дослідження для вдосконалення кримінально-процесуального законодавства України та практики його застосування.

Наведені у дані статті пропозиції було надіслано Комісії з питань правової реформи яка готує та узагальнює пропозиції стосовно змін до Конституції України, законодавства про організацію судової влади, здійснення правосуддя та статус суддів, законодавства про кримінальну відповідальність та кримінального процесуального законодавства, а також стосовно розвитку юридичної освіти, реформування органів правопорядку.

Висвітлення основних законодавчих колізій, прогалини та недоліків інституту кримінальних проступків та дізнання, є першим кроком до розроблення пропозицій та рекомендацій, що сприятимуть їх вирішенню.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.01.2024).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. (дата звернення: 01.01.2024).
3. Кравченко Н. С. Відшкодування шкоди потерпілому в провадженнях щодо кримінальних проступків. *Актуальні питання теорії та практики досудового розслідування кримінальних проступків* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 лист. 2019 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 67–70.
4. Кобзар О. Ф. Основні засади здійснення державного контролю за діяльністю правоохоронних органів України. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія : Право. 2017. № 1. С. 89–97.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon vid 28.06.1996 No 254k/96-BP. Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy : Kodeks Ukrainy vid 13 kvitnia 2012 roku [Criminal Procedure Code of Ukraine: Code of Ukraine dated April 13, 2012]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
3. Kravchenko, N.S. (2019). Vidshkoduvannia shkody poterpilomu v provadzhenniakh shchodo kryminalnykh prostupkiv. [Compensation for damage to the victim in criminal misdemeanor proceedings]. *Aktualni pytannia teorii ta praktyky dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh prostupkiv* : materialy mizhvidom. nauk.-prakt. kruhloho stolu 67–70 [in Ukrainian].
4. Kobzar, O.F. (2017). Osnovni zasady zdiisnennia derzhavnoho kontroliu za diialnistiu pravoohoronnykh orhaniv Ukrainy [Basic principles of state control over the activities of law enforcement agencies of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Sivershchyny*. Serii : Pravo. 1. 89–97 [in Ukrainian].